

PRIKAZI

Oblast medicinskog prava, iako već čvrsto utemeljena u tokovima pravne nauke u razvijenim zemljama Zapada, u Srbiji i dalje predstavlja izbor malobrojnih autora. Oni se, međutim, medicinskim pravom bave kontinuirano i valjano, objavljujući radove, po kvalitetu konkurentne ne samo međunarodnom standardu u datoj oblasti, već i rezultatima mnogo prisutnijih i favorizovanih grana pravne nauke u našoj zemlji.

Protekla godina bila je veoma plodna u oblasti medicinskog prava u Srbiji, ako je suditi po broju i uticaju objavljenih radova autora iz te oblasti, sa dve prominentne monografije, koje bi bilo nekorektno ne istaći. Autorke obeju knjiga su ekspertkinje Centra za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu, koji se više decenija unazad uspešno profilise i kao regionalni centar za ekspertizu iz oblasti medicinskog i zdravstvenog prava, sa reputacijom u ovoj grani koja prevazilazi granice Srbije.

Vesna Klajn-Tatić

ETIČKI I PRAVNI POLOŽAJ LJUDI KAO SUBJEKATA BIOMEDICINSKIH ISTRAŽIVANJA I KLINIČKIH OGLEDA

Institut društvenih nauka, Beograd, 2012, str. 400

Prva od njih je knjiga dr Vesne Klajn-Tatić, naučne savetnice, pod naslovom *Etički i pravni položaj ljudi kao subjekata biomedicinskih istraživanja i kliničkih ogleda*. Dr Klajn-Tatić uspela je da se u godinama iza nas identifikuje kao autorka specifičnih tematskih afiniteta koji, po pravilu, obuhvataju najdelikatnije i najzahtevnije etičke, pravne i društvene dileme o sudaru zdravstvenog i društvenog sistema i čoveka, čovekovog zdravlja i etičkih i pravnih normi, vrlo često bacajući svetlost na pitanja u vezi sa kojima je uglavnom nemoguće ili veoma zahtevno zauzeti jasan i jednostavan pravnički, društveni ili prosti ljudski stav.

Takva je i tema kojom se ovog puta bavila dr Klajn-Tatić, posvetivši najveći deo svog obimnog i temeljnog istraživanja čoveku kao subjektu biomedicinskih istraživanja i ogleda i objavivši svoje nalaze i stavove u

knjizi koja je kategorisana kao istaknuta monografija nacionalnog značaja. Ovo izdanje Instituta društvenih nauka svakako zaslužuje ovu visoku kategorizaciju, imajući u vidu naročitu retkost hrabrosti da se data tematika adresira ovako temeljno, sveobuhvatno i uspešno, kao i kvalitet rezultata koje je ova knjiga predstavila i njihovu jasnoću.

Posmatranjem i analizom obuhvaćen je sveobuhvatan spektar biomedicinskih istraživanja i ogleda – terapijski/neterapijski, eksperimentalni, istraživanja sa ljudskim tkivima, genetskim materijalom, kao i ona istraživanja u toku trudnoće i u hitnim situacijama. Na ovaj način, predstavljen je domašaj standarda na gotovo sve moguće istraživačke situacije. U nastavku, delo se bavi, odnosno predstavlja sedam etičkih zahteva, čija ispunjenost uslovljava pravnu dopuštenost (dopustivost) biomedicinskih istraživanja i/ili ogleda na ljudskim subjektima. Ovi principi su univerzalni, podložni prilagođavanju uslovima (zdravstvenim, društvenim i drugim) koji su vezani za istraživanje koje se izvodi. U ove zahteve spadaju: naučna vrednost i društvena opravdanost istraživanja; naučna punovažnost; pošten izbor grupa subjekata istraživanja; povoljan odnos rizika i dobiti; nezavisno preispitivanje etičkih komiteta; informisani pristanak učesnika, i poštovanje za potencijalne i upisane subjekte istraživanja. Kao cilj navedenih zahteva autorka navodi minimalizaciju prostora za eksploataciju ljudi kao subjekata istraživanja i postizanje poštovanja ljudi kao subjekata u istraživanjima dok doprinose društvenom dobru.

Autorka predstavlja mesto i funkciju svakog od navedenih etičkih zahteva, obuhvatajući i problematičnost uspostavljanja i valjane implementacije nekih od njih, te efekte koje oni mogu imati po samog subjekta istraživanja, te dopuštenost i etičnost istraživačkih postupaka.

Prva glava knjige obuhvata još jedan veoma značajan segment, koji posmatra i izlaže prihvatljive istraživačke postupke, deleći ih na invazivne i neinvazivne, te stavljajući ih u kontekst cilja istraživanja, visine rizika, terapijske korisnosti i hitnosti situacije. Na kraju glave, autorka se osvrće i na pravo na lečenje i obeštećenje povređenih subjekata istraživanja.

Druga glava posvećena je posmatranju kliničkih ogleda kao standardnih metoda istraživanja. Autorka sistematično posmatra postupak započinjanja, etičnosti, toka i sadržine i metodologije ogleda (u smislu kontrolisanosti i nasumičnosti, upotrebe placeba naspram aktivnog tretmana ili uz njega), te pitanja rizika i informisanog pristanka učesnika u ogledima, uz osvrt na pojam i značaj posmatranja, razumevanja i izveštavanja o neželjenim reakcijama i nepovoljnim događajima tokom ogleda na ljudskim subjektima.

U drugom delu, autorka adresira pojedine društvene kategorije kao potencijalne učesnike u biomedicinskim istraživanjima i ogledima na ljudima. Obuhvaćene "klase" su: punoletni odrasli ljudi (posebno i

neophodno ističući položaj "mentalno onesposobljenih" odraslih subjekata, pitanje pojedinačnih i grupnih genetskih testiranja i pitanja poverljivosti podataka), zatvorenici (prepoznajući specifičnost položaja populacije zatvorenika u kontekstu istraživanja i ogleda na ljudskim subjektima, uz pružanje izvoda iz nacionalnih i regionalnih pravnih izvora), deca (kao posebno osetljiva grupa subjekata istraživanja, uz naročit akcenat na pristanku roditelja, zastupnika i samog deteta). Posebna glava posvećuje se fetusu i embrionu kao subjektima istraživanja, što ovo delo čini kompletnim, i pokazuje nameru autorke da zadre do kraja u oblast posmatranja etičkih enigmi i izazova u pogledu biomedicinskih istraživanja i kliničkih ogleda na ljudima i materijalu ljudskog porekla. Istraživanja na fetusima posebno su zanimljiva i delikatna tematika, a autorka obuhvata pitanja istraživanja na živim i mrtvim fetusima te na fetalnom materijalu. Istraživanje na embrionima u knjizi se izlaže kroz posmatranje moralnog i pravnog statusa embriona, uključujući i istraživanja sa matičnim ćelijama i osetljiva pitanja izvora embrionalnog materijala i terapijskog kloniranja.

Autorka je, upravo pristupom koji je obojen dubokom temeljnošću i sveobuhvatnošću, i tako na polju krajnje delikatnih i istraživački izazovnih tematika, koje ni moralno ni pravno nisu ograničene i definitivne, podarila delo zavidne sistematičnosti, koje neminovno postaje legitiman i važan izvor u pravničkom i etičkom posmatranju položaja čoveka u biomedicinskim istraživačkim postupcima i kliničkim ogledima. To pitanje svakako jeste, a tek će i postati, izazov savremene civilizacije u svetlu rapidnih napredaka u oblasti medicine, biologije i nauke u celini.

Milan M. Marković